

ez nem jelenti azt, hogy olvashatatlan is. Az olvasók megteremtik a maguk olvasati verzióit, képzelőerejük, s a mű esetleges kitapintható részletei alapján, de áthidalhatatlan szakadék marad mégis az olvasói élmény és az írói szándék között, még akkor is, ha a modern próza jellemző vonása ez: az olvasati többszínűség. És ott vannak Brasnyó korábbi művei, azok átívelő momentumai, a hasznosítható tapasztalatok, a specifikus regényvilágról szerzett korábbi élmények. Am mert kísérletiesen megismétlődnek az új regényben, ki is ábrándíthatják az új élményekre vágyó olvasót.

BENCE Erika

KIRKÉ ÉS EUROSZ SZOLGÁI A BÁCSKAI TÁJON

Topolya mezőváros története (1808–1811). Virág Gábor bevezető tanulmányával és utószavával. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1992

Több szempontból is érdeklődésre számot tartó könyv került a *Topolya mezőváros történetével* az olvasó elé. A cím megtévesztő is lehet, hiszen egy pedánsan időszakokra osztott, hivatalos hangú történeti mű helyett egy zamatos stílusú, szelektív tematikájú, életközelpbe hozott szöveget olvasgathatunk.

Virág Gábor, a szöveg gondozója s a bevezető tanulmány írója így fogalmaz: „A kéziratok mű a történelmi ének kései, elprovinciálizálódott változata; egyrészt a topolyai és európai, elsősorban Napóleon magyarországi »háborúinak« eseményeiről tájékoztat az igazmondás igényével, másrészt – egyes történeteivel – a szórakoztatást szolgálja.”

Az 1808 és 1811 közötti eseményeket felölelő mű szerkezete kettős tagolású. Az első (verses) részben cikkelyekre tagolva adja a fontosnak tartott történéseket, a második (próza formájú) rész a történelmi verses részében előforduló ismeretlen fogalmakat, mitológiai alakokat, történeteket stb. magyarázza.

A kiadvány alapos filológiai apparátusú bevezető tanulmánya tartalmazza a történelmi könyvszerkezeti leírását, történetét; a szöveg helyesírására is kitér, stílusát is elemzi – mindezek ellenére egyetlen igazi központi kérdése, problematikája van a szöveggel való foglalkozás minden momentumának; ez a kérdés bukkan elő minden letisztázódó körülmény mögöl: ki a topolyai történelmi szerzője?

Virág Gábor kizárásos módszerrel élve, a szöveg felhasználható adatait logikus összefüggésekben szemlélve jut el az egyetlen valószínű feltételezésig, a kántortanító személyig. Természetesen a szöveg provenienciája, szerzőjének származási helye is fontos megfontolandó elem, amelyek tekintetében különböző belső (nyelvezetre, anyanyelvjárásra stb. következtető) és külső (nyelvi anyagon kívüli) kritériumokra támaszkodhat a kutató. Am amint az Utószóból megtudjuk, a megdönthetetlennek látszó bizonyíték is tartogathat meglepetést, illetve újabb talányt, hiszen a történelmi és az újonnan felfedezett könyörgő levél kézírása nem azonos. A megfejtést ezúttal is maga a szöveg tartalmazza, melynek körülményeként bemutatása után Virág Gábor kimondja: a történelmi írója André István, aki az akkor alig négy-öt éves Kray Jánosnak szánja művét.

A bevezető tanulmány egyik fontos elemeként ki kell emelnünk a gyöngyöses–dugonicsi vonalon érkező irodalmi hatás „ürügyes kettősség”-nek nevezett alkotói módszerét: a hiteles értesítés mellett ott sorakoznak az antik világ elemei, az irodalmi jártasságról tanúszkodó görög táj rekvizitumai. A hasonlatokban gyakran szerepelnek ilyen elemek, pl. *méreg van a borban, mint Tzirize poharában; Tsábrádi, a Bíró mint egy Demostenes; de a*

bibliai párhuzamok is külön értékét képezik a históriás szemléltetésnek: ilyen például a hét csapásra való utalás egy motívuma: „Meg jedzésre méltó hogy ezen holnapban / Annyi apró béka volt mint Egyiptusban.”

A mű kettős célja egyben stílusát is meghatározza. A tájékoztatás alapvető igénye mellett a szórakoztatás eszközei is folyamatosan előkerülnek. A szerző nagyszerűen látna a „curiosus”-okra, amikor a garabonciásokat, táltosokat összefüggésbe hozza az 1811. évi topolyai ítéletidővel, amikor a zsidóság szokásaival, életmódjával foglalkozik; akkor is, amikor a cigányok eredetének rejtélyét feszegeti.

Eppen André István kuriózumai azok, amelyek leginkább illusztrálják az egész verses histórián végighúzó szemléleti, tematikai, stílusbeli kettősséget, figyelmét ugyanis nemcsak a kútból kiemelkedő sárkány körüli fáma köti le, hanem a „kettős csikó” születésének is nagy jelentőséget tulajdonít.

A fennkölt, avagy hétköznapi témának megfelelően alakul nyelvhasználata is. A földesúri család ünneplését magasztaló már-már dagályos, némileg sztereotip szövegrészeken túl jóval sikerültebbek azok a népfaj-karakterisztikák, ahol humorát, ironizáló tehetségét csillantja meg. Ilyen szöveghelyeken: „Rátzog a Templomban bent Bozse moj=osztak, / Németek a Templom előtt mein Goth=osztak.”

André István nyelvhasználatában jól megférnek egymással a magyar, a német és a szláv nyelvi elemek. Helyenként a szótagszámnak, rímképletnek megfelelően be is építi az idegen kifejezéseket: „Rátzog a Templomban bent Bozse moj=osztak, / Németek a Templom előtt mein Goth=osztak.”

A szerző szívesen él az adott korban már archaizmusnak számító lexikai eszközökkel: *csókkal békülhet, őszitn ellen rajgolózni, rútalmazni, tétül jár, zenebonáskodó paraszток* stb.

A históriában található tájnyelvi elemek gazdag anyagot kínálnak egy rendszeres nyelvjárástörténeti kutatáshoz. Különösen értékes része a könyvnek a „Vocabulum”, az a szójegyzék, amelyben hatvan baranyai szót, kifejezést igyekszik a krónikás az olvasó számára ismert megfelelővel helyettesíteni. Itt a sok érdekes adat mellett az ekkorra már kihaltnak vélt helyragunkra is találunk példát: *Pétsé 'Pécsre' mék*.

Gyakran kerül egymással szembe Andrénál egyazon tartalomnak többféle megközelítésű interpretációja: a téli (pesti) lakosztályába vonuló nagyasszonyt először a bűcsúkat járó édesanya motívumával éneklie meg, majd ezután egy köznapi ízű közmondás következik: „Az hol matska nintsen, tzintzog ott az egér.”

Nem állíthatjuk teljes bizonyossággal, hogy a szövegben fellelhető nagyszámú és széles spektrumú ellentét tudatos alkotói munka eredménye (pl. Fontányi esküdt szókincsében a „Párkák ollója”; a sivár tájon süvöltő szelek a szerző szerint „Eolus szolgái”) – irodalmi mintái alapján a kántortanító nyilvánvalóan törekedett, hogy alliterációival, becéző-kicsinyítő képzős szóhalmozásával megfeleljen a „fennkölt stíl”-nek is, ugyanakkor naturalista színezetű, vaskos humora révén a rusztikus, dévaj, populáris költészet felé tendál.

A bevezetőből az is kiderül, hogy ez a verses krónika is maga mögött tudhat néhány lappangó, rejtőzködő évtizedet, ami az ilyen értékes régi szövegeknek egyik legnagyobb veszélye. Itt jegyezzük meg, hogy a 144. lapon levő ötsoros fakszimiléhez hasonlóan szívesen láttunk volna még hasonló oldalakat; a betűhív átírás felelősségteljes, nehéz munkáját azonban így is kellőképpen értékelni tudjuk.

A jelen szövegkiadás tudományos igényű, betűhív átírása kitűnő kutatási lehetőséget biztosít a hely- és művelődéstörténetieken túl mind a nyelv- és nyelvjárástörténeti, mind pedig a stilisztikai és irodalmi szempontú vizsgálódásokhoz.